

РАЖДАЕМОСТ И СЕМЕЙНИ ПОЛИТИКИ

Население, Том 37, Книжка 1, 2019, 63-83

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

НИСКАТА РАЖДАЕМОСТ В БЪЛГАРИЯ И ОТЛОЖЕНИТЕ РАЖДАНЯ

Станислава МОРАЛИЙСКА-НИКОЛОВА

*Институт за изследване на населението и човека при БАН,
Департамент Демография*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

✉ stanimn@gmail.com

Резюме: Настоящата статия разглежда протичащия преход към отлагане на ражданията в България, и в сравнителен план с други европейски страни. Използвани са конвенционални и ажустирани измерители за раждаемостта. Изследвани са промените в нагласите по отношение на идеалния брой на деца в семейството. Очертани са основните фактори, въздействащи върху решението за раждане на дете/следващо дете. Резултатите показват, че България е във втори етап на преход към отлагане на ражданията. Успоредно с процеса на отлагане се наблюдава и процес на възстановяване на отложените раждания. Въпреки това, част от отложените раждания не се реализират, поради което не се достига до реализиране на декларираните репродуктивни планове. На преден план се очертават икономическите фактори като значими за динамиката в равнището на раждаемост в България. Получените резултати могат да се използват за уточняване на реално протичащите промени в раждаемостта в България и за подпомагане на изработването на адекватни семейни политики в страната.

Ключови думи: отложени раждания; ниска раждаемост; периодни измерители за раждаемостта.

Благодарности

Настоящата публикация е осъществена благодарение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България“ на ИИНЧ-БАН.

Статията да се цитира по следния начин:

Моралийска-Николова, С. (2019). Ниската раждаемост в България и отложените раждания. *Население*, Том 37, Кн. 1, 63-83. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© С. Моралийска-Николова, 2019

Статията е постъпила през м. февруари 2019

Приета за публикуване през м. март 2019

Публикувана онлайн през м. юни 2019

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

FERTILITY AND FAMILY POLICIES

Nasselenie Review, Volume 37, Number 1, 2019, 63-83
ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)
<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

POSTPONED BIRTHS AND LOW FERTILITY RATES IN BULGARIA

Stanislava MORALIYSKA-NIKOLOVA

Institute for Population and Human Studies – Bulgarian Academy of Sciences, Department of Demography

BULGARIA, Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6

✉ stanimn@gmail.com

Abstract: *This article studies ongoing transition to postponement of births in Bulgaria and in comparative terms with other European countries. The rates used are conventional fertility rate and adjusted fertility rate. Changes in attitudes regarding the ideal number of children in the family are studied. The main factors influencing the decision of child's / next child's birth are outlined. The results obtained show that Bulgaria is going through a second stage of transition to postponement of births. Along with the postponement process, there is a process of restoring postponed births. However, some of the postponed births have failed and, therefore, the declared reproductive plans have failed, too. Economic determinants were highlighted as being of relevance to the dynamics of the birth rate in Bulgaria. The results obtained may be used to specify the real changes in the birth rate in Bulgaria and to support the development of adequate family policies in the country.*

Keywords: postponed births; low fertility; period birth rates.

Acknowledgement

This publication has been possible thanks to the project of IPHS-BAS 'Measures to overcome the demographic crisis in the Republic of Bulgaria'.

This article can be cited as follows:

Moraliyska-Nikolova, S. (2019). Niskata razhdaemost v Bŭlgaria i otlozhenite razhdaniya. [Postponed births and low fertility rates in Bulgaria]. *Nasselenie Review*, Volume 37, Number 1, 63-83. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© S. Moraliyska-Nikolova, 2019

Submitted – February 2019

Revised – March 2019

Published – June 2019

The author has read and approved the final manuscript.

ВЪВЕДЕНИЕ

Дълготрайната тенденция на отлагане на ражданията е съществена част от промяната във фертилния модел на раждаемостта, който се наблюдава във всички европейски страни през последните десетилетия. Като резултат от тази промяна, въпреки различния социално-икономически контекст, в който протича, и различията в интензитета и силата на движещите фактори, които я формират, се наблюдава намаление и съществено колебание в равнищата на периодната фертилност. В много страни в Европа този преход към модел на отлагане на ражданията оказва отрицателно въздействие върху равнищата на тоталния коефициент на плодовитост (ТКП) за повече от четири десетилетия. През последните години европейците като цяло имат по-малко деца и този модел отчасти обяснява забавянето на растежа на населението като в не малко европейски страни този проблем се компенсира основно от положителните равнища на нетна миграция. В същото време по отношение на идеалния брой деца в семейството според нагласите на европейците запазва стабилност двудетният модел. Въздействието на факторите, които пречат на реализирането на желания брой деца, изисква допълнителни изследвания, но познаването на движещите сили би спомогнало за тяхното неутрализиране.

Целта на настоящата статия е да позиционира страната в контекста на протичащия преход към отлагане на ражданията. В сравнителен план са разгледани основни характеристики на раждаемостта за европейските страни. Акцент е поставен върху използването на ажустираните периодни измерители за раждаемостта, приложими в условията на преход към отлагане на ражданията. Анализирани е влиянието на отложените раждания върху наблюдаваната ниска раждаемост през последните две десетилетия в България. Измененията в равнището на раждаемостта в България са разгледани и от гледна точка на представите и нагласите по отношение на идеалния брой на деца в семейството. Маркирани са основни фактори, въздействащи върху решението за раждане на дете/следващо дете.

Информационната база на изследването са данни на НСИ, Евростат, представителни извадкови изследвания на НСИ и ИИНЧ при БАН.

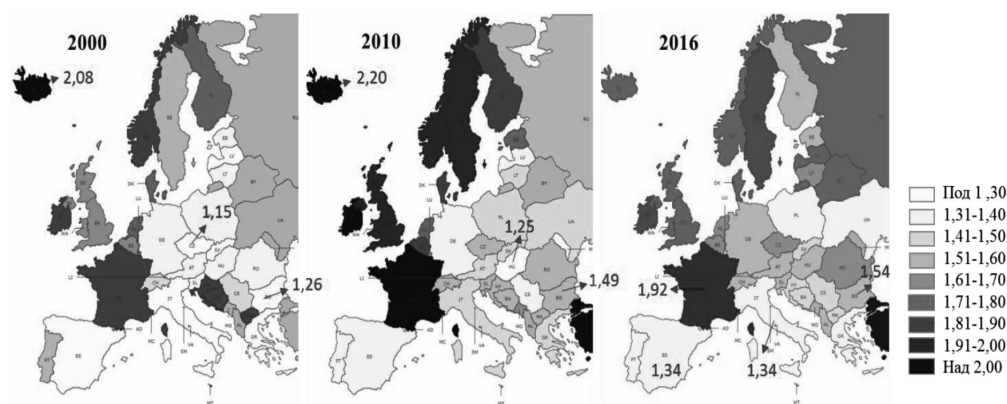
ПРОМЕНИ В ПОВЪЗРАСТОВАТА РАЖДАЕМОСТ В ЕВРОПА

Въпреки продължителността на прехода към отлагане на ражданията¹ все още няма очевиден теоретичен или емпиричен праг, около който периодната плодовитост би се стабилизирала. Протичането на прехода към отлагане на ражданията в някои страни е съпроводен с понижаване на стойностите на периодния измерител на раждаемостта до

---

¹ „Преход към отлагане на ражданията“ (“Postponement transition”) като определение за първи път въвеждат Kohler, Billari, Ortega 2002 г.

много ниски нива – под прага, необходим за просто възпроизводство. Докато кохортните равнища на раждаемостта често се стабилизират или променят постепенно, периодната раждаемост обикновено е нестабилна. Тези колебания включват и възходящи промени в коефициентите на раждаемост, каквито се наблюдават в много страни в Европа в началото на настоящия век. В периода 2000–2016 г. наблюдаваме сближаване на границите на диапазона, в който варират стойностите за раждаемостта в европейските страни, измерени чрез ТКП. Както се вижда на фиг. 1 през 2016 г. нито една страна не попада в т. нар група страни с „ниска най-ниска раждаемост“ – със стойности на ТКП под 1,3 и в същото време няма и нито една европейска страна със стойност на този показател по-висок от 2.

Фигура 1. Тотален коефициент на плодovitост 2000, 2010 и 2016 г.

Figure 1. Total fertility rates in 2000, 2010, 2016

Източник: по данни на Евростат

Не би могло да се твърди, че раждаемостта в България е висока, но страната ни не попада в неблагоприятната група на страните с най-ниска раждаемост при ранжирането на този показател към днешна дата. Според възприетата критична граница от 1,5 за ТКП, която разделя европейските страни на две групи, страната ни от няколко години се намира в тази т. нар условно зона на сигурност. Според някои изследователи страховете от много ниската раждаемост в Европа са преувеличени и т. нар. „златен стандарт“ за ТКП от 2,07 (или 2,1) е погрешен. Според тях „оптималната плодovitост“ може да бъде под нивото, необходимо за просто възпроизводство – от 1,7-1,8 поради повишената производителност, обусловена от високо образованата работна сила и високите разходи за образование и обучение (Striessnig и Lutz, 2014). От друга страна, имиграционните и емигрантски тенденции предполагат много различна гледна точка по отношение на раждането и заместването на поколенията. Докато за повечето страни от Южна, Западна и Северна Европа равнища на ТКП от 1,6-1,8 е достатъчно за осигуряване на заместване на поколенията, то за страните